

Раздзел першы

ПРЫВІД З УНІТАЗАМ

Вы разбіраецеся ў пагонах?

Я — не.

Таму цяпер і сяджу ў закутку, дзе на адным маніторы бачу, як людзі ідуць па лесвіцы ўніз, на другім — уверх.

Як на малюнку аўстрыйскага мастака Эшэра, які любіў маляваць неіснуючыя канструкцыі, па якіх то жамюра поўзае, то чалавечкі.

Ну скуль мне было ведаць, што маленькае фота дзядзькі не з тымі пагонамі запхне мяне ў гэты закуток, да гэтай дурной працы, нібыта спецыяльна прыдуманай мне ў пакаранне.

А ўсяго толькі ў ведамаснай транспартнай газетцы, дзе я працавала дызайнерам, трэба было размясціць чарговую гутарку з Вельмі Важным Начальнікам, адначасова і ваенным, і транспартным. Раз-два, фоткі з інтэрнэту спампавала... Як па мне, дык усе там на адзін твар: квадратныя сківіцы, халодныя вочы, на фізіяномію зірнеш — да варажэі не хадзі, ногі ў кірзавых ботах.

Але фота, якое я на аўтамаце паставіла на паласу, аказалася старое, і ў дзядзькі на пагонах блішчэла на адну зорачку меней, чым ён цяпер мае.

— Толькі і адчапіліся, калі запэўніў, што віноўныя паляцць з працы са свістам, — начальнік мой, Вячаслаў Мацеевіч па мянушцы Доктар Зло, стамлёна выціраў змакрэлы лоб папяровай сурвэткай з выявамі калядных аленяў. — Вядома, што з цябе, дзеўкі, узяць. Сітуацыя дурная. Звальняць не буду, але перасядзі, пакуль усё супакоіцца, на другой пасадзе, далей ад рэдакцыі, каб на вочы нікому не траплялася.

Вось і не трапляюся. Я цяпер незаўважная, як шашаль у бявенні.

Месца маёй высылкі — у вольным кутку службы бяспекі. Ахоўнікі вестцы, што цяпер у іх пад бокам будзе шыцца нейкая дызайнерка, асабліва не ўзрадаваліся. Тым болей міла шчабятаць не ўмею, на заляцанні рэагую, як воцат на лыжку соды.

Першая змена маіх пільных суседзяў з шасці да шаснаццаці, другая — з шаснаццаці да гадзіны ночы. У першую звычайна дзяжурць Паша, малады бялявы мент. У другую — Вадзім Максімавіч, суворы мужчына з абліччам, якое немагчыма запомніць. Паша любіць слухаць расейскі гурт «Любэ» і жаваць сушаных кальмараў, мабыць, марачы пры гэтым пра піва, немагчымае «пры выкананні». Вадзім Максімавіч п'е біякефір і разгадвае красворды. Ягонья тоўстыя пальцы так нязграбна сціскаюць асадку, што згадваецца Кінг-Конг за банкетным сталом. Абодва, змірыўшыся з маёй прысутнасцю, пачалі мной апекавацца. То гарбатай з тэрмаса пачастуюць, то адпусцяць прайсціся на свежым паветры — «прыкрыем, калі што». Але я стараюся не кантактаваць з ахоўнікамі — іх вочы, здаецца, працінаюць мяне, як жамяру, а з вуснаў вось-вось прагучыць пытанне: «А ну, грамадзянка Ірына Корвус, як выглядаюць пагоны палкоўніка? Адказвайце зараз жа!»

А я абліваюся потам ды маўчу, бо зорачкі бессэнсоўна круцяцца ў галаве, як у ігральным аўтамаце «аднарукі бан-дыт», а з іх аніяк не складаецца выйгрышная камбінацыя.

Дарэчы, сапраўднае маё імя — Вірынея. Простым шляхам з савецкага серыяла, які дужа любіла мая мама. Але толькі блізкія людзі, пасвечаныя ў таямніцу маіх пашпартных дадзеных, звяртаюцца па-серыяльнаму. Тут, у нетрах метрапалітэна, я Ірына Максімаўна Корвус, у дзявоцтве Нарушэвіч.

...Тут пах нагрэтага металу, дыму, мазуту... І ціха. Як не павінна быць. Гукаізаляцыя, бы ў падводнай лодцы. Замест гукаў — вібрацыя... Праз роўныя прамежкі часу яна скаланае памяшканне, быццам я знаходжуся ўнутры істоты, якая пачынае рагатаць альбо кашляць... Мяне заглынулі і пераварваюць.

Справа ў тым, што маё цяперашняе месца працы проста над станцыяй метро. Тут, у закутку службы бяспекі, вылучылі для мяне стол з кампутарам, сабраным з запцацак, як стварэнне Франкенштайна. Уключаецца выспяткам у бок. Я механічна раблю чарговую рэкламную абвестку (курсы па вырошчванні трэцяга вока, супер-распродаж здзіравых шкарпэтак, студыя карэкцыі фігуры з дапамогай іспанскіх ботаў) ці прыдумляю сацыяльны плакат, які будзе заклікаць аплачваць праезд у грамадскім транспарце і трымацца за поручні. Вельмі хачу намаляваць мокрага п'янага янота, які круціцца на поручні, як стрыптызёрка на шосце. Не наважваюся. Напалоханая я, спадарства. Адбілі ахвоту сцябацца. Толькі туга бярэ, калі чую чарговае заданне, якое яшчэ сем год таму паставіла б мяне ў позу берсерка: ды нізавошта! Ганьба! Не дам замазаць сваё імя гэтай ідэалагічнай лухтой!

Але любая поза стамляе, нават на бронзавым пастаменце пад лаўравым вянком. Цяпер я апускаю вочы, прыміраюся, што агіда да сябе і страх у бліжэйшыя некалькі дзён трывала паселяцца ўва мне, і пачынаю рабіць, што скажуць. Самапавагі ў дзяржаўных установах не прадугледжваецца.

Са свайго закутка я магу выйсці ў велізарны калідор. У падлозе, яна ж столь для тых, хто ўнізе, — зашклёныя ячэйкі, падобныя да квадратных сотаў, празрыстыя толькі з майго боку. Не ведаю, што бачыце вы, калі задзіраеце галаву, — магчыма, цёмныя застрашлівыя прагалы ў жоўтых «сотах»? Асацыяцыі з сотамі непазбежныя. Бо такі густы мядовы жоўты колер там, унізе... Уся станцыя жоўтая, як мёд. Я гляджу праз квадратныя адтуліны, і пада мной, як у сне, бо шкло каламутна-цёмнае, праплываюць галовы. У капелюшах і вязаных шапачках, з валасамі ў сутаргах хімічнай завіўкі, з пакутлівымі лысінамі. Хто выдумаў, што беларусы русявыя? Сапраўды светлыя валасы сустракаюцца рэдка. І тое яны збольшага плён хімікалій. Мімікрыя характарных паненак пад рахманенькіх. Бландынка я, не бойся, падыходзь, ты дакладна разумнейшы! Яшчэ сярэднявечныя венецыянкi ды старажытныя рымлянкі асвятлялі валасы аслінай мачой. Нізавошта не высветлю свае цёмна-рудыя. І завіаць не буду. Адзіны раз завіла — на ўласнае вяселле. Гэта была кепская ідэя. І вяселле, і завіўка.

На вялікіх маніторах у сумежным пакоі, дзе сядзіць ахова, цэлы дзень праплываюць вашыя твары. Шэрыя ад недасьпу ўранку, шэрыя ад стомы ўвечары, шэрыя ад заклапочанасці ўдзень... На халеру вы ў нешта там у юнацтве верылі, змагаліся за дыпломы, пасады і ўвагу

ўпадабанай пары, каб хадзіць вось такімі шэрымі, як недапрасаваная бялізна?

Думку, што я памерла і цяпер на тым свеце, у персанальным чыстцы, я ад сябе баязліва-асцярожна адганяю, як вялізнага чмяля.

Як усё далёка... Вершы ў стылі «Адведу мы спалі, ды нас разбудзілі». «Беларусь — ганарусь», «Айчына — сына», «сумленне — пакаленне», «зоры — прасторы», «зямля — мая» і, увага, выбух крэатыву — «курганы — груганы». Гэта я так калісь крэатывіла. Нават друкавалася ў часопісе для творчай моладзі, у рубрыцы «Дэбют». На фотцы мой лоб урачыста перавязаны стужкай з беларускім арнамантам. Каб ніхто не сумняваўся, якая аўтарка свядомая.

Быццам бы гэта было іншае жыццё, з якога ўсплываюць толькі эпізоды, як пялёсткі зёлак у размяшанай гарбаце. Вось мы ляцім у самалёце на нейкі там моладзевы семінар. Маладыя абліччы, звонкі смех. Сачыняем гісторыю пра беларускага супергероя. Хто б гэта мог быць? Чалавек-зубр? Чалавек-дзік?

Не, чалавек-трактар!

А яшчэ рамантычней — Белы Трактарыст. Белы, як уваскрослы Гэндальф з «Уладара пярсцёнкаў».

Калі насядаюць ворагі-чужынцы, пакліч — і з пушчы з'явіцца Белы Трактарыст на імклівым трактары «Беларус»... А ў Белага Трактарыста ёсць каханая дзяўчына. Яе трымаюць закладніцай у сутарэнні будынка-саркафага на галоўнай плошчы, у адмысловым халадзільніку. І завуць яе Але.

Калісьці звалі Алена, а можа Алеся, а можа і Александрына. Ды чым даўжэй прыгажуня ляжыць у сутарэннях будынка-саркафага, тым болей растае яе імя. Цяпер яна — Але...

Час ад часу Белы Трактарыст у тумане, пад пошум соснаў і шоргат сухога трыснягу выязджае на ўскраек лесу, да балота і тужліва кліча каханую: «Але-е-е!»

А калі яе імя растане да апошняй знікаючай літары — настане канец усяму, «а-а-а-а-а.....», і абрушыцца саркафаг, і Белы Трактарыст пераедзе нас цяжкімі коламі, бо не ўратавалі ягоную каханую, забыліся нават, як яе завуць...

Мы тады шмат прыдумвалі... Што адбудзецца ў «Новай Беларусі». Томасы Моры і Кампанелы філфакаўскага разліву. Помню, газетку футурыстычную змайстрачылі на Пентьуме — былі такія кампы эпохі «Тэтрыса» і *Doom*. Навіны светлай беларускай будучыні.

«Злавiлі апошняга цмока ў Свіслачы. Чорная тлустая яшчарка на кароткіх тоўсценькіх лапках. Трымаюць у тэра-рыуме Менскага заапарка, выселіўшы адтуль кракадзіла ямайскага. Эксперыментуюць, чым лепей карміць. Ялавічыну не жарэ, кураціну не жарэ, нават рыбу не жарэ, хоць рачное стварэнне. Трымаюць пакуль на манга, ператоўчаным з крэветкамі».

«У сутарэннях Полацка ладзяцца двухдзённыя экскурсіі з начлегам у падземным гатэлі на месцы Полацкай бібліятэкі. Кніг у бібліятэцы не засталася. Кажуць, езуіты вывезлі ўпотаі, калі іхні ордэн забаранялі».

«Радзiвілы вярнуліся на Беларусь і заснавалі пад Менскам завод па выпуску новай маркі аўтамабіляў *Kakhanku*. Марка заваёўвае рынак, бо ў кіраванні простая, як магнацкі дрыкгант, а ў аздабленні абавязкова пазалочаныя дэталі і чорны арол у якасці лагатыпа».

«Аэрапорту ў Смалявічах надалі імя Янкі Купалы».

Якія мы былі шчаслівыя... Тады я яшчэ не задумвалася, што ўсе ўтопіі застаюцца прыгожымі, пакуль якісьці

фанатык не пачне іх увасабляць. І будзе ж старацца, каб дакладна ўвасобіць, а выйдзе роўненька наадварот.

Цяпер самой сабе здаюся падобнай да той «Але». Мяне так даўно ніхто не згадваў, што імя маё растала, выпарылася ў нетры метрапалітэна, збудаванага на балотах, пясках, суглінках і могілках.

Але нават як след абурыцца не магу, бо плаваю ў рэальнасці, як муха ў кісялі. Часам, адышоўшыся, каб не бачыў Паша ці Вадзім Максімавіч, я кладуся на падлогу-соты і гляджу, гляджу ўніз, як пада мной праплываюць людзі, людзі, людзі... Ах, я тут! Я Але!..

Ды той адзіны чалавек, які б мог назваць цалкам маё імя, той, што прыдумаў там, у самалёце, Белага Трактарыста, — знік. Праз шэсць дзён пасля нашага высялля. Паехаў на неадкладную сустрэчу з дзелавым партнёрам у Люблін. Марыў заснаваць там фірму па насценных роспісах. У яго ж спецыялізацыя была — манументальны жывапіс. Асабліва ўдавалася імітацыя антычных развалін. Якраз на густ сучасных нуварышаў. На зваротнай дарозе меркаваў завітаць на рынак, прывезці мне адтуль Пунсовую Кветачку... Дакладней, новы ўнітаз з іспанскага фаянсу для нашай хрушчоўкі-аднапакаёўкі. Выправіўся на ўласнай машыне. «Жыгулях». Адмыслова ў свой час шукаў савецкую марку. Выкупіў у Ждановічах за — сорам сказаць — дзвесце даляраў, у апгрэйд уваліў, мабыць, у дзесяць разоў болей. І распісаў арнамантам калінкавіцкага народнага строю. Ідыёт. Ён жа Віталь Корвус. Мой муж цягам шасці дзён.

Згарэлы «Жыгуль» знайшлі недзе ў гарах, на мяжы са Славакіяй, у раёне Закапанэ. Мястэчка, дзе калісь памёр ад сухотаў Іван Луцкевіч. Віталь Івана Луцкевіча дужа шанавалі. Рэдактар, антыквар, масон, усё мог зрабіць дзеля

беларускай справы, хоць з бальшавікамі перамовіцца, хоць кайзераўцаў у Вільні з хлебам-саллю сустрэць. У Луцкевіча дзве магілы. Адна — у Закапанэ, дзе ён праляжаў ледзь не стагоддзе. Другая — у Вільні, на могілках Роса, куды яго перапахавалі (сімвалічна, бо магіла не знойдзена...) ужо ў наш час. А ў Корвуса майго, Крумкача недарэчнага, — ні магілы, ні пэўнага лёсу...

І толькі не трэба мне вашых версій. Думаеце, хоць штосьці я не чула? Мафіёзныя разборкі (знайшлі мафіёзі з парай соцень даляраў капіталу). Прыбралі канкурэнты (такі з Віталя быў бізнесмен, як з тармазнай калодкі арфа. Проста марыў, каб раз — і шмат грошай звалілася). Спецслужбы дасталі маладога апазіцыянера (ну, у пастарунку Віталь пару тыдняў калісь правёў, на мітынгах свяціўся, але калі ў грамадстве ўсё пасля плошчы патроху сціхла, сціх і ён. У палітыку не лез, бухцеў сабе на кухні, як спаконвеку ў інтэлігенцыі вялося). З'ехаў да каханкі (любімая версія маёй мамы). Вывез кантрабанду і жыве на Канарах. Быў прададзены на органы. Страціў памяць і ляжыць у нейкай замежнай клініцы (версія Віталевай цётхны, адзінай радні). Трапіў у рабства, магчыма, сэксуальнае (ха-ха). Іншапланецян і паралельныя сусветы пакінем па-за падазрэннямі.

Такога я магу вам нагаварыць на сто старонак. Лепшага за мяне спецыяліста па закручванні сюжэту ўсё адно не знойдзеце. Не таму, што я Леў Талстой, а таму, што я мадэратар сайта фанфікшану. Ну, ведаеце, гэта калі школьніцы альбо іх расчараваныя ў жыцці настаўніцы пішуць працягі прыгод Гары Потэра і Северуса Снэйпа, альбо паляўнічых на монстраў Дзіна і Сэма Вінчэсцераў з серыяла «Звышнатуральнае», альбо вампіра Эдварда і анемічнай Бэлы, ці Арагорна з Арвен, ці Шэрлака Холмса з Ватсанам, ці Жа-

лезнага Чалавека з Халкам, зялёным і няшчасным... У свой час мяне гэтая дурата проста выратавала — пасля з'яўлення ў маім жыцці згарэлага «Жыгуля».

Спачатку чытала ўсё запар і рагатала над спробамі апраўдаць шлюб прафесара Снэйпа і Гары Потэра. Прафесар — русалка, альбо кентаўр, альбо вампір, Гары Потэр — светлы эльф, альбо васіліск, альбо голем ці ўвасабленне скандынаўскага бога Одзіна. Галоўнае, ім ну проста неабходна ажаніцца! А то фікрайтарша плакаць будзе.

Але за вычварнымі нязграбнымі аповедамі («он прицелился бровью в ее сторону, и они слились в страстном поцелуе»), якія нагадвалі байкі нанач у спальні летняга дзіцячага лагера, было столькі чыёйсьці тугі, спробы ўцячы ад нецікавага, балотнага жыцця, столькі таемных жарсцяў, якіх у рэале ніколі сабе не дазволіш... А часам аўтары самі з сябе няслаба сцябаліся... І я ўцягнулася. Пісаць самой, праўда, не надта атрымалася, затое сайт прыгожы зрабіла — афармленне ўсё з таямнічых, гатычненькіх такіх дзвярэй. І мадэраваць налаўчылася.

Дарэчы, я там пад сваім замужнім прозвішчам — Корвус. Дакладней, Корвус Коракас. Крумкач на лаціне.

Сайт мой не самы вядомы, Фікбуку саступае. «Пад знакам Урабораса»: не сустракалі назву? Але сталых падпісчыкаў тысяч дзесяць маю, а наведнікаў, ясна, у разы больш. Так што, да майго здзіўлення, я яшчэ і трохі грошай пачала зарабляць ад рэкламы.

Магла раскруціцца і шырэй — але я не публікую ніякіх сквікаў ды кінкаў, то бок, фантазій з вычварэннямі. Высокіх рэйтынгаў таксама не люблю, па парнаграфію — не да мяне. А так — у фанфікшэне сумленней, чым на звычайным сайце пачынаючых літаратараў, які ў геніях, бы ў каросце.

Мы прызнаём, што пераймальнікі, усяго толькі гуляем з чужымі тварэннямі... Нам не свецяць месцы ў падручніках і літаратурныя прэміі. Галоўнае, ёсць чым заняць самотныя дні-вечары-ночы.

Урэшце, што такое ўсё наша жыццё, як не фанфік — нязграбныя спробы напісаць свой лёс па ўпадабаным узору. Раздзел за раздзелам мы выкладаем гэты вечны фанфік у выглядзе запісаў у сацыяльных сетках, фотаздымкаў, рэплік да сяброў і знаёмых. І фанфік гэты такі ж мае адносіны да нашага шэрага рэальнага жыцця, як аповеды маіх аўтараў пра сустрэчу з плячыстым богам Торам на парозе ўласнай хрушчоўкі.

У маім лёсе, прынамсі, ёсць матэрыял для сюжэта. Класна гучыць: «Прыемна пазнаёміцца, я саламяная ўдава». Жонка прывіда. Толькі і чакаць, калі паўпразрысты «Жыгуль» падляціць да падаконніка ўжо толькі маёй кватэры на чацвёртым паверсе і ненатуральна бледны ў святле месяца кіроўца выгукне: «Я прыехаў па цябе, жончка!» А ў адкрытым багажніку блісне, як адшліфаваны вятрамі чэрап, набыты на польскім рынку іспанскі ўнітаз... І саўндтрэк з «Тытаніка» гучыць... А я такая ўся ў белым працягваю рукі...

Ага, зараз... Сем гадоў прамінула. Знаёмыя да вяселля былі ўсяго год. Сутыкнуліся ў студэнцкай мастакоўска-музычнай кампаніі на фестывалі бардаўскай песні. Скакалі ў танцзоне, падпявалі, абдымаліся. Потым усёй кампаніяй чыталі вершы Сыса і Караткевіча чамусьці помніку Максіма Горкага ў дзіцячым парку.

Максім Горкі хмурыўся і змрочна маўчаў, бо з беларускай літаратуры помніў толькі простых хлопцаў Купалу і Коласа, якія пішуць шчыра, але, наколькі згадваецца, прымітыўна.

Марціні, віскі, здаецца, партвейн.

Назаўтра мы з Віталём прачнуліся на мансардзе чужога лецішча ў адным ложку. Пакуль я ўсхліпвала ад разгубленасці і галаўнога болю (вось ужо не думала, што, як у мільёнаў дурнічак, першы сэкс здарыцца ў п'яным тумане і амаль не запомніцца), Віталь клапацліва прынёс гарбаты, місу цёплай вады, аспірын, нечы жоўты махровы халат і цвёрда заявіў, што пабярэмся шлюбам. Нікуды ён такі скарб, як я, не адпусціць. Я выяўляла з сябе гордую крэпасць цэлы год. Але ўрэшце здалася.

А як было не здацца?

Віталь далучыў мяне да такога цікавага свету! Майго жаніха хапала на ўсё, нібыта паставіў сабе за мэту не абмінуць ніводзін беларускі культурніцкі праект. Літаратурныя вечарыны, вандроўкі па гістарычных мясцінах, кватэрнікі, забароненыя спектаклі ў закінутых дамах... Вершы мае на музыку сам клаў, партрэты мае ў шляхецкіх уборах маляваў... Вяселле ў нацыянальных строях, з бубначом і дударом, у аграсядзібе... І грошы ў яго былі, казаў — зарабляе прыватнымі замовамі.

Колькі мне стукнула, як жаніліся? Дваццаць адзін, другі курс інстытута. Мама ўсе вочы выплакала, запэўніваючы, што гэты доўгавалосы наркаман з Мар'інай Горкі проста паквапіўся на кватэру, што мне пакінула бабуля. Для мамы, галоўнага педагога дзіцячага садка, задачка «мастак плюс доўгія валасы» рашаецца проста: ці алкаголік, ці наркаман. А раз Віталь не піў...

Ды што ўспамінаць... Багіня памяці Мнемазіна носіць пантофлі са свінцовымі абцасамі. Ступае мякка, на дыбках, а націсне пяткай — і струшчыць усё. Здаецца, вось гэта нізавошта не забудзеш, такое важнае, такое роднае — а на-самрэч застаецца толькі ўціснуты ў побыт адбітак, які ўсё

больш скажаецца, растае, як малюнак прутком на пяску. Сем гадоў таму я раптам усвядоміла, што практычна нічога пра мужа не ведаю. Дзе вучыўся да таго, як ужо дарослым з'явіўся да мар'інагорскай цётчкі, пашпартысткі па прафесіі, з кім сябраваў у дзяцінстве, нават што з ягонымі бацькамі здарылася. Цётка-пашпартыстка мяне любіла, як больку на носе, таму ніякіх размоў не завязалася. Нібыта лёс Корвуса пачаўся адразу ў мастакоўска-музычнай тусоўцы, дзе ён узнік, як стыхійны дух.

Што я помню?

Уважлівыя вочы, цёмна-зялёныя, з украпінамі брунатнага.

Доўгія рудаватыя валасы, а калі я заплятала яму іх у таворныя коскі, там-сям на скуры галавы бачыла невялікія белыя шнары («Любіў у дзяцінстве пабіцца»).

Шырокая белазубая ўсмешка, а вочы не ўсміхаюцца.

Тонкія моцныя пальцы перабіраюць струны: «Калі раптам адчуеш камунальныя пахі і жыццё цябе возьме ў пятлю...» Голас нізкаваты, глыбокі...

«Гэта сядзіба Наркевічаў-Ёдкаў, Вірынейка. Ведаеш, што Наркевіча-Ёдку называлі лоўчым маланак — за ягоныя эксперыменты з электрычнасцю, падобныя да тых, што рабіў Тэсла?»

«Якія ў цябе халодныя рукі, малая... Хадзі бліжэй, сагрэю...»

Я не Пенелопа. У мяне пасля столькі было каханкаў...

Перабольшваю. Усяго два. Апошні, ён жа другі, зараз чакае ў маёй кватэры. Згатаваў вячэру, хвалюецца, ці дазволю застацца нанач. Але на яго можаце не зважаць. Мацейка з тых, каго называюць «запасны варыянт». Адданы, бяскрыўдны, сябар дзяцінства, выганяй — вернецца, лекі ад самоты.

Не магу нават сказаць, што сем год таму больш мяне на-паўняла — гора ці крыўда на няўдалага сужэнца. Мусіць, крыўды было больш — як ён мог так вось мяне кінуць? Што за выдумкі з бізнесам? Ніводнай рэчы Віталевай я не захавала, акрамя прозвішча. Ну не магла развітацца назаўсёды з крумкачом, сакральнай птушкай маёй. Праз год і тры месяцы пасля нашага вяселля ўсё, што ён паспеў перавезці да мяне, перадала назад ягонай цётцы ў слаўны горад Мар’іна Горка. Да апошняга пэндзліка і апошняй фоткі. Разам з падораным на вяселле посудам і наборам пасцельнай бялізны з лебедзямі. І кола сямроў змяніла. І кола зацікаўленасцей. І больш не спрабую замовіць у кавярні «філіжанку кавы», каб пацвеліць афіцыянтку, а толькі стандартную «чашечку кофе, пожалуйста».

Дарэчы, пра каву... Хутка абед у белай пенапластавай каробцы прынясе кабета-дастаўшчыца, цётка з бляклым строгім тварам і сціснутымі ў нітачку вуснамі. Бачылі карціну «Амерыканская готыка»? Там фермер — лысаваты мужык у круглых акулерах, пінжаку і белай кашулі, учэпіста трымае вілы, побач кабета ў сукенцы з белым каўняром і фартуху, з пакрыўджаным выцягнутым абліччам. Нічога не адбываецца — але глядзець на гэтыя напружаныя твары, сустракацца з пранізлівым, маньячным позіркам фермера з віламі аж млосна. Стыль называецца — «цясларская готыка». У пазамінулым стагоддзі жыхары амерыканскай правінцыі імкнуліся надаць сваім драўляным дамам абрысы віктарыянскай неаготыкі. Майстрачылі на гарышчах вузкія, вострыя наверх акенцы. Мы, маўляў, не горш, чым фанабэрыстыя ангельцы з іхнімі таўэрамі і сярэднявечнымі абацтвамі. Атрымлівалася гэткае дольчэ і габана на Ракаўскім кірмашы.

Цётачка «беларуская готыка» размаўляе толькі пра ежу: «Значыць, назаўтра на абед боршч, катлету па-кіеўску і на гарнір вараны рыс».

Белая каробка на маім стале выпраменьвае агідны пах смажанай рыбы. Хек у цесце. Я прабіваю мёртвую марскую істоту пластыкавым відэльцам, нібы караю за сталоўскі пах, і ўтаропліваюся ў манітор, ігнаруючы паштовую скрыню, якая забітая пасланьнямі маіх аўтараў. Гэта з паралельнага свету, гэта дома разбярэ... Праб'ягаю стужку навін. Самыя папулярныя — пра ўзаемаадносінны казла Цімура і тыгра Амура. Вы, спадзяюся, у тэме? Казла кінулі тубыльцу Прыморскага парка-сафары ў якасці чарговага абеду. Аднак рагач выявіўся баявітым, даў тыгру адлуп... У выніку паласаты Амур перастаў успрымаць таго як ежу і знайшоў у ім роднасную душу. У казле. «Я плакаль».

Узаемаадносінны траваежнага і драпежніка скарылі сэрцы і запаланілі розумы. Здаецца, недурныя людзі спрачаліся, хто каго з'есць, ці займаюцца яны сэксам. Вядомы дрэсіроўшчык Запашны змрочна абвешчаў, што ў тыгра прачнуцца інстынкты, козлік мэкнуць не паспее. Другія патрабавалі ўсіх выпусціць на волю. Казла, тыгра, львоў, арлоў, курапатак і тых, хто ў нетрах акіяна...

«Вось ужо два тыдні расейская грамадскасць назірае за імклівым развіццём адносін тыгра Амура і казла Цімура».

«Амур зжарэ Цімура!»

«Чаму Амур не з'еў Цімура? Пяць падстаў».

«Казёл Цімур і тыгр Амур не могуць есці адзін без аднаго».

«Амур вучыць Цімура рэакцыі флэмен. Флэмен — назва характэрнага руху губ у некаторых сысуноў».

«Тыгр Амур і казёл Цімур навучыліся разам гуляць з мячом».

«У казла Цімура і тыгра Амура з'явіліся старонкі ў кітайскіх сацыяльных сетках».

«Тыгр Амур і казёл Цімур спяць разам».

«Тыгра Амура і казла Цімура звінавацілі ў прапагандзе гомасэксуалізму».

«Казёл Цімур учыніў паляванне на тыгра Амура».

«Амур пакусаў нахабнага Цімура».

«Амур і Цімур, апошнія навіны: казла вылечылі».

«Кранальная сустрэча казла Цімура і тыгра Амура».

«Цімур дараваў Амуру прачуханку, з-за якой патрапіў у ветблок».

«Прыморскі сафары-парк адкрыў спецыялізаваную інтэрнэт-краму па продажы сувеніраў, прысвечаных цёплым адносінам тыгра Амура з казлом Цімурам».

«Амур ды Цімур, апошнія навіны: нявеста казла».

Любы ідэолаг ведае, што калі ў дзяржаве людзі даведзеныя да адчаю, жывуць у страху сказаць штось не тое і згубіць апошняе, яны ахвотна ўцягваюцца ў масавыя гульні. Радуюцца відовішчам і перажываюць за выдуманых герояў, замест таго каб спрабаваць выправіць сваё жыццё.

Людзі, вайна ідзе! Бязглуздая, несправядлівая, крывакая... Вы апраўдваеце яе ўра-патрыятычнымі лозунгамі. Вы глядзіце ў інтэрнэце відэаролікі пра чужыя смерці, заядаючы чыпсамі. Вам не хочацца думаць, што вы ў чымсьці вінаватыя. Вам хочацца зоны камфорту. І вуаля — вашу ўвагу паглынае раман між тыграм і казлом.

Цікава, ці пішуць фанфікі пра Амура і Цімура? Мае аўтары маглі б раскруціць сюжэт. У логвішчы Урабораса ёсць такія *Fairy*, ён мог бы пасяліць у цела Амура дух бога Тора, а ў Цімура — дух валькірыі... Але не, *Fairy* любіць катэгорыю слэш, таму ў казла ўсяліўся б Локі. А рамантычная *Flijor*

Delakur, студэнтка-біёлаг з Баранавіч, якая працуе ў рэйтынгу джэн (без эротыкі), жанры «раманс» і катэгорыі «гет» (традыцыйная арыентацыя герояў), сачыніла б, што тыгр і казёл — прэвартні. Разлучаныя зной вядзьмаркай закаханыя па начах вяртаюцца ў свае абліччы. Толькі ў яе застаюцца рогі, а ў яго — паласаты хвост. А можа, наадварот, мужык у яе казёл. А аматар сцэбу і стымпанку *Grjaznyj Ubljudok*, пра якога я не ведаю нічога, акрамя ніка, прыдумаў бы, што казёл і тыгр — мутанты, вывучаюць людства на прадмет заваяванняў і самі пішуць пра сябе скандальныя навіны ў сацыяльных сетках.

Прыкрываю вочы — перад павекамі разыходзяцца жоўтыя колы, адлюстраванне беднага майго сонца на паверхні лужыны. Побач агідна запіпікаў кампутар, быццам сігналізацыя аўто. Кідаю погляд направа, дзе за маніторамі дзяжурцы Паша. «Рубят лес мужыкі», — ціха напявае брутальны карузлік з Пашавага кампа, не зважаючы на віск сістэмы. Малады бялявы мент вяла калупае пластыкавым відэльцам катлету. Ейны пах з'ядноўваецца з пахам майго хека ў смяротна-смуродны дуэт. А на маніторах рухаюцца чорна-белыя людзі.

Кожны экран падзелены на шэсць квадрацікаў, па колькасці камер. Здаецца, над пасажырамі станцыі праводзяць пачварны эксперымент, расадзіўшы па шклянках скрынях.

Адкідваюся ў крэсле, каб лепей бачыць: відовішча заважвае... Потым зноў адварочваюся да свайго манітора... Пакуль па каменнай падлозе штось не загрузатала. Аказалася, Паша скінуў бляшанку «Фанты»... Мой погляд зноў чапляецца за карцінкі знізу... Якраз у гэты момант адзін з мінакоў, што пакідае станцыю, падымае галаву і чамусьці глядзіць уверх, проста ў камеру... Нядоўга, на

адно імгненне, ягонья вочы ўзіраюцца ў мяне... Палец нервова трэ лоб, наўскос, нібыта намацвае шнар, як у Гары Потэра...

Гэтага імгнення хапае, каб і відэлец выпаў з маёй рукі, і ад сутаргавага руху на падлогу, пад якой ездзяць цягнікі і ходзяць шэратварыя зомбі, пляснуўся хек у цесце разам з дзвюма лыжкамі парашковага бульбянога пюрэ.

Я глядзела, як на правым маніторы ў скрайнім верхнім квадраціку аддаляецца постаць у чорнай скураной куртцы, з намотаным на шыю доўгім піжонскім шалікам, і спрабавала ўдыхнуць прапахлае мазутам паветра, бо яно чамусьці не ўдыхалася.

Бо мужчына ў чорнай куртцы з шалікам, з моднай хіп-старскай бародкай і паголенай галавой быў Віталь Корвус.

Мой муж.

Якога, між іншым, прызналі мёртвым.

Па рэйках метрапалітэна прагрукатаў Белы Трактар.

Раздзел другі

КУДЫ НЕ ДАЙШОЎ ФРАНЦЫСК АСІЗСКИ

Сайт: «Пад знакам Урабораса».

Назва фанфіка: Ордэн захавальнікаў.

Фандом: арыджынал.

Жанр: агнст.

Памер: максі.

Статус: у працэсе.

Рэйтынг: NC-17.

Катэгорыя: гет.

Аўтар: *Grjaznyj ubljudok*.

Бета: шукаю.

Папярэджанні: асабліва жорсткія сцэны.

Анатацыя: Ты думаў, што ты на дне, але нехта пастукаўся знізу.

Альберт Вялікі сцвярджаў у сваім трактаце, што калі хочаш вызваліцца з нейкіх путаў, трэба знайсці гняздо сарокі з птушанятамі. Залезь да таго гнязда і абвяжы яго спрэс вяроўкамі. Сарока прыляціць, пабачыць, што справы дрэнь, і прынясе чароўную траўку, якая разарве ўсе абвязкі. Не забудзься толькі пасцяліць пад дрэвам анучу, на якую павінна ўпасці выкарыстаная чароўная расліна, альбо жабер-трава, і з ёю ты заўжды вольны!

Гэх, не пашкодзіла б цяпер тая траўка — на горшы выпадак. Сарокі вунь скачуць з елкі на елку, стракочуць у прыцемку ды золі, так і чуваць у іхнім пранізлівым голасе

лаянку «Каб вам духі выперла, як вы праз наш лес прэце!
Каб вас спруткавала, чалавекі, як вы адзін аднаго
пруккуеце!»

Рэм падпёр нагой у брудным боце галаву Люцыяна. Непрыемна глядзець, як ківаецца з боку ў бок на дошках кузава, калі грузавік падскоквае на выбоінах і карэннях. Каб была тут Малгося, прысела б з непрытомным чалавекам побач, паклала галаву яго сабе на калені, абцерла запечаную кроў... Але Рэм абедзвюма рукамі ўчапіўся ў борт кузава, каб не вылецець на дарогу — Малгося была ў кабіне і гнала машыну, як авадзень ашалелае жарабя. Нічога, не да сантыментаў. На фронце ды ў партызанцы звыклі да бруду і крыві. Урэшце, усё, што сённа можна было ўтварыць з абліччам спадара Люцыяна Корвуса, зроблена, страшней не стане. Пазнаць іхняга былога настаўніка біялогіі можна цяпер хіба па шнары на шчацэ, які нагадвае абрысам птушку ў палёце. Калісьці яны, дзевяцікласнікі Старавежскай сярэдняй школы, гадалі, адкуль у іх новага выкладчыка, маладога, але з пасівельмі скронямі, загадкава-змрочнага, гэткае ўпрыгожванне, тады яшчэ барвовага колеру. Жэнька Равіновіч, ужо тады закаханая ў старшыню школьнай камсамольскай ячэйкі Рыгора Самуса, высунула зусім дэкадэнцкую версію. Шнар — першая літара імя нешчаслівага каханна таварыша Люцыяна Станіслававіча. Той у адчаі сам выразаў на сабе літару «Л», каб вечна помніць здрадлівую альбо памерлую Лену, Лілю, Лізавету.

Ну яны і пасмяяліся з дурных фантазій дзеўкі. Начыталася буржуазных раманаў! Дзед Жэнькі быў калісьці выкладчыкам настаўніцкай семінарыі, і ад яго ў доме засталася дыхтоўная бібліятэка. Асабліва шмат кніг з

серыі для юнацтва. Майн Рыд, Фенімор Купер, Жуль Верн, Вальтэр Скот, Аляксандр Дзюма... Усе з іхняй кампаніі час ад часу выпрошвалі ў аднакласніцы томікі ў скураных пацёртых вокладках, з яцямі і непралетарскай рамантыкай. Ясна, што Жэнька, сінявокая, таненькая, пышнавалосая, была самай начытанай, хаця яе версія пра выразаную на шчацэ літару не прыжылася. Але спытаць пра паходжанне прыкметы ў настаўніка не наважыліся. Так, з Люцыянам Корвусам было цікава. І на ўроках, дзе расказвалася пра незвычайныя эксперыменты з прыроды і чалавека, кшталту як змусіць мозг працаваць на сто адсоткаў з дапамогай электрамагнітных імпульсаў. І па-за ўрокамі. Створаны Корвусам археалагічна-біялагічны гурток — самы яркі ўспамін даваеннага жыцця. Напачатку вывучалі ўсялякіх там скамянелых трылабітаў. Нацягалі ў маленькі кабінет, прапахлы фармалінам, шэрых каменьчыкаў з паверхнямі рабрыстымі, хвалістымі, у маленькіх дзірках, як застылая пена. Потым з'явіліся іржавыя наканечнікі дзідаў, вышчарбленыя медныя манеты, аскепкі старажытнага посуду, знойдзеныя вучнямі на бацькоўскіх гарадах. Настаўнік спісаўся са знаёмцам з Акадэміі навук, адтуль прыслалі інструктара, і школьны гурток атрымаў дазвол на раскопкі. Вучыліся размерваць участкі, прасейваць культурны слой, класіфікаваць экспанаты. Мінулае прыадчыняла браму, за якой біліся з панскімі войскамі адчайныя паўстанцы, скрыжоўвалі мячы з тэўтонцамі крывіцкія рыцары, свісталі татарскія стрэлы і грымелі французскія гарматы...

Так, вакол маладога біёлага гуртаваліся, яго слухалі. Але было ў спадары Люцыяне штось адчужанае. Рэму часам здавалася, што настаўнік увесь час трымае напаятове вострую зброю, кшталту таго кінжала мізэрыкордыя, што

яны адкапалі на Татарскім гарадзішчы. Падыдзеш бліжэй — уколешся.

Цяпер Рэму зразумела, адкуль настаўніцкая насцярога і адкуль шнар у форме птушкі. Прыклаўся, відаць, Корвус, трацячы прытомнасць у яшчэ адным кабінцеце следчага, аб рог стала. А можа, спецыяльна, трымаючы за валасы, аб той рог прыклалі, каб гонар збіць. Бо цяпер побач, бліжэй да вуха, быў такі самы шнар, толькі свежы.

Яны, дзеці, не задумваліся, чаму сталічны вучоны, супрацоўнік навуковага інстытута, аўтар дзвюх кніг пра нервовую сістэму апынуўся школьным настаўнікам у маленькім гарадку. Чаму трымаецца як дзяк на шабашы, ды і іншыя выкладчыкі ад яго наводдаль, бы ад сухотнага, баяцца доўгую размову без сведкаў завесці. Неяк Рэм, калі крадма вярнуўся ў школу па сканфіскаваную рагатку, падслухаў размову Рыгорава бацькі, сакратара Старавежскага гаркама, з дырэктарам школы, адзіным, хто з Корвусам быў у сяброўстве.

«...Асцярожней з кадрамі, вы надта паблажлівы. Начальнік інстытута, дзе працаваў Люцыян Корвус, асуджаны. Уяўляеце, спланаваў батанічны сад у Менску такім чынам, каб дарожкі падказвалі накірунак для варожых самалётаў, гад! У тым змянімым гняздзе шмат шпіёнаў вылавілі. Корвусу пашанцавала, выпусцілі. Але, цалкам магчыма, ненадоўга. Самі ведаеце, якая зараз абстаноўка — польскія шпіёны і нацдэмы распаўзаюцца, у давер уваходзяць. Пільней трэба быць, асабліва да гурткоў усялякіх».

Рэм Цвічок быў заняты вельмі важнымі хлапечымі справамі, дарослая размова праслізнула паўз яго халодным ветрыкам. Можа, і добра. Бо мог прызнаць настаўніка за ворага. І не было б у ягоным жыцці

археалагічнага гуртка, кахання да дзёрзкай Малгосі, шчырых размоў з сябрамі каля вогнішча, на ўскрайку лесу, дзе раскопвалі гарадзішча чатырнаццатага стагоддзя. Тады ў іх і ўзнікла гэтая жартоўная ідэя — назвацца Ордэнам рыцараў-захавальнікаў, даследчыкаў слаўнага мінулага народа, якому яшчэ нядаўна адмаўлялі ў праве на існаванне.

А Люцыян Станіслававіч у іх Магістр.

Сказаліся чытанні з Жэньчынай бібліятэкі.

Корвус слухаў пражэкты падлеткаў, утаропіўшыся ў вогнішча, у якім адбывалася свая Грунвальдская бойка паміж святлом і цемрай, і ўсё змрачнеў. Але шчаслівыя рыцары-захавальнікі, якія надоечы адкапаўшы сапраўдныя каваны шлем, сталь якога нават за стагоддзі не ўзяла іржа, не звярнулі ўвагі на трывожнае: «Выкіньце з галавы ўсялякія таемныя таварыствы. Не варта нават гаварыць пра такое!»

Колькі чароўнага адкрылася рыцарам наваспечанага ордэна! Іх маленькі Старавежск збудаваны раней за Вільню! Людзі на берагах дробнай рачулкі Наўкі пасяліліся, мусіць, яшчэ калі па тутэйшых узгорках тупалі калматыя маманты. Высіўся на адным з тых узгоркаў сапраўдны замак, камяні з якога гаспадарлівыя старавежцы даўно прыстасавалі ў падмуркі сваіх хат ды адрын. Мелася войска, што сустракала ворагаў дажджом стрэл і лесам дзід. Адбівалі тут нашэсці татараў, шведаў, войскаў маскоўскага цара. Горад спальвалі дашчэнту дзевяць разоў — чорныя праслойкі ў глебе пра гэта сведчылі. Тры разы летапісы занатавалі страшную пошасць. Была ратуша — праўда, каржакаватае зернясховішча, у якое яна ператварылася, мала нагадвала рыцарскія часы. А Рэм і ўявіць тыя часы не ўмеў, у сям'і Цвічкоў спаконвеку размаўлялі адно пра надзённае. Дзе

ўзяць грошай на боты Лёньку ці Міцьку ды як расцягнуць тры кілі мукі на месяц. Суседзі жартавалі, што іх прозвішча з’явілася, бо дзяцей у родзе заўсёды было як цвікоў у плоце. Рэм восьмы, малодшы. З гордым імем, якое расшыфроўвалася Рэвалюцыя Міравая — матцы ды бацьку, пралетарыям з цагельні, так падказалі ў ЗАГСе.

У мястэчку вельмі не любілі корпацца ў мінулым. Старавежцы лаяліся на маладзёнаў-гурткоўцаў і на прыхадня-настаўніка, маўляў, няма чаго чапаць старыя косткі, гай з іх не вырасце. Дырэктар школы, па прафесіі гісторык, па паходжанні — сын мясцовага шаўца, аднак, не здаваўся, падазронага біёлага з ягоным гуртком падтрымліваў і сам час ад часу далучаўся да таемных рыцараў у справах раскопных. Ён тлумачыў насцярогу местачкоўцаў водгуллем яшчэ дарэвалюцыйнай гісторыі. Калісь старавежскія падлеткі пасвілі свіней на гарадзішчы дый заўважылі, што дзёдзя дастала лычом срэбную манетку... Ну й пачалі глебу ледзь не зубамі грызці. Уладальнік зямлі, аматар старажытнасцей, даведаўся, што нейкія хамы раскрадаюць гістарычныя каштоўнасці, раз’юшыўся... Жандары тады і малых скарбашукальнікаў адлупцавалі бязлітасна, і бацькам іх дасталося — штрафы, допыты, ці не ўтаілі каштоўныя экспанаты... Карацей, людзі заракліся праклятае месца чапаць.

А Корвус пра кожную адкапаную рэч расказваў цэлую гісторыю... Ягоны твар маладзёў, хударлявая постаць выпроствалася, нібыта з плеч зваліўся жорнаў. Голас гучаў зусім не як у класе ці ў сухіх размовах. Нізкаваты, глыбокі. І вочы светлыя, аж празрыстыя глядзяць проста кудысь у цябе... Рэму заўсёды бабуля казалася, што ў чараўнікоў вочы чорныя. Гэта яна вочы Люцыяна Станіслававіча ў пэўныя моманты не бачыла. Вось бярэ ў руку іржавую нейкую

жалязюку, што Ромкава бабуля на дошку клала, каб сыр адціснуць, і давай казані казаць. Гэта, маўляў, сякера бронзавага веку, якая называецца кельт. Яе прывязвалі да дзяржальна накрыж раменьчыкам. Валодалі такой толькі князі ды войты ўсялякія... Бо на Беларусі ў той час не ўмелі такой зброі рабіць, гэта ж тысячу гадоў да нашай эры... Таму прывозілі гэтакія сякеры здалёк, на лёгкіх стругах, па рэках... Гэтую, мабыць, з Дунаю. І аддаў за яе наш далёкі продак дзесяць сабаліных скурак... І вось аднойчы напалі ворагі на паселішча, і паспеў стары вой адняць некалькі жыццяў чужынцаў — пакуль у сэрца яго не патрапіла страла з бронзавым наканечнікам.

Праўда, рэдка прарывалася ў настаўніка такая ўзрушаная гаворка. Вось распавядае натхнёна пра лёс папа Лявонція Карповіча, як той у Вільні беларускія кнігі друкаваў у пачатку сямнаццатага стагоддзя ды як яго езуіты катавалі, раптам кране рукой шнар на шчацэ і быццам абсячэ штось ягоны голас. Зробіцца гаворка зноў сухаватай, роўнай, як на ўроку.

Дзіва што, з іх чацвярых — Рэм Цвічок, Жэнька Равіновіч, Малгажата Ракуцкая, Рыгор Самусь, рыцараў Ордэна захавальнікаў, — любы мог закласці Магістра. Са шчырай душой праявіць пільнасць, паведаміць хоць каму са школьнага камітэта, што настаўнік вядзе рэлігійную ды нацдэмаўскую прапаганду. Але ж не заклалі. У галаву не прыйшло.

Ды аднойчы раскопкі давялося перапыніць самім... За рачулкай Наўкай, там, дзе раней шумеў пракаветны лес, з якога даўно выстругалі шафы альбо труны, Ордэнцы знайшлі сляды дзіўнага паселішча. Агароджы няма, па ўсім перыметры праз роўныя прамежкі каменныя крэмбы. Уласна кажучы, дзякуючы гэтым крэмбам, якіх яшчэ не

паглынула зямля, і адбылася знаходка. Папрацавалі на пробу рыдлёўкамі, адкапалі некалькі дзіўных званочкаў, незразумелай формы жалязякі... Люцыян Станіслававіч доўга маўчаў, змрочна разглядаў знаходкі.

— Параюся са знаўцамі, але думаецца мне, што мы, таварышы, дарэмна тут капаемся. З такімі бразготкамі і званочкамі перасоўваліся пракажоныя, каб людзі да іх не набліжаліся. Мне паказвалі рыхтык такія ў Менску, у музеі.

Больш яны туды не хадзілі. Рэм нават рыдлёўку, апаганеную заразнай зямлёю, выкінуў.

Корвус пасля распавёў вынікі сваіх распытаў. Туды, у гіблае месца за рэчкай, сапраўды адсялялі са Старавежска і ваколіц смяротна хворых. І не толькі. Здаралася, падчас чумы захварэлы ацяляўся. Яго маглі палічыць вечным увасабленнем пошасці, і ацалеламу небараку даводзілася сыходзіць да такіх жа ізгояў. Вар'ятаў таксама адпраўлялі ў страшнае паселішча... Таму і агароджы няма: хто ж пойдзе да заразных і шаленцаў? Хіба якісь Францыск Асізскі. Італійскі святы адмыслова жыві у такіх вось суполках, каб сцвердзіць міласэрнасць Божую.

Затое тут усе былі роўныя. І князь, і жабрак. Прыгонны больш не належаў пану. Жонка не належала мужу. Злачынца мог не баяцца пераследу за былыя грахі. Ніхто, акрамя Смерці, не меў улады над жыхарамі праклятага паселішча.

Грузавік тузануўся, кола ледзь не загразла ў глыбокай калюжыне. Матор зарычэў, як звер, што рвецца з пасткі... Дзякуй лёсу, выехалі. Галава Корвуса зноў стукнулася аб дно кузава. Рэм, трымаючыся адной рукой за борт, падсунуў настаўніку пад патыліцу ўласную шапку і пастараўся галаву непрытомнага трохі павярнуць набок, як Малгося вучыла. А то столькі высілкаў, а яшчэ і жывым не